

מבט על, גיליון 1079, 25 ביולי 2018

## מודל ההשפעה האיראנית בסוריה

אורית פרלוב ואודי דקל

איראן היא הגורם הדומיננטי בסוריה, היא המכתיבה את תוכנית וקצב הלחימה של הקואליציה הפרו-אסדית. מודל השליטה האיראנית בסוריה כולל שני נדבכים מרכזיים: האחד, תפיסת הפעלה שמורכבת מארבעה צירי פעולה, ששילובם יקנה לה את השליטה הגיאוגרפית והפונקציונאלית לה היא מייחלת בסוריה, ובכלל ב"סהר השיעי"; השני, בניית כוחות צבאיים מגוונים, המבוססים על מגויסים מקומיים וחיצוניים, שמרביתם שיעים, הנתונים לשליטה והכוונה איראנית, חלקם מיועדים להישאר בסוריה והם מוטמעים במסגרות קיימות, וחלקם מהווים כוחות משלוח להתערבות מהירה בעת הצורך. ישראל בחרה להצניע את חשיפת נוכחות שלוחיה של איראן בדרום סוריה וברמת הגולן. נראה שישראל מעריכה שכוחות אלו אינם מהווים איום ממשי כלפיה, לפחות בטווח הזמן הקרוב, והיא ממוקדת במניעת התבססות בסוריה של יכולות צבאיות איראניות המהוות איום ישיר עליה. האופציה לתקיפת השלוחים האיראניים נתונה בידי ישראל במידה שרוסיה ואסד לא ישכילו או לא יצליחו להרחיקם מהגבול ברמת הגולן.

המעורבות הצבאית האיראנית בסוריה, שהחלה ב- 2012, נועדה להציל את משטר אסד ולבסס את השפעת איראן במדינה לאורך זמן. כדי לבחון את דרך הפעולה של איראן בסוריה, את פרופיל כוחותיה ושלוחיה המוצבים בשטח המדינה ואת בניית השפעתה שם, נערך מעקב אחר השיח המתנהל בנושא ברשתות החברתיות. מאמר זה מתבסס על שיח והערכות של אקטיביסטים ומעצבי דעת קהל סורים (בעיקר סונים), ומאומת במסמכים בתמונות, בעדויות מהשטח ובפרשנויות של מומחים. כל אלה שופכים אור על "המודל האיראני" בסוריה, המבוסס על בניית מגוון כוחות הנתונים למרותה של איראן ומוכנים לשרת את האינטרסים שלה באזור. המעורבות נעשית בפרופיל נמוך, בשיתוף פעולה עם משטר אסד, תוך הטמעת לוחמים הסרים למרות האיראנית ביחידות הצבא וההגנה הסוריות, הנלחמות לכאורה עבור המשטר.

ההערכה הרווחת היא שמאז כניסת איראן וחזבאללה לסוריה ועד העת הנוכחית - שחרור דרום סוריה מידי המורדים ביולי 2018 - איראן ולא רוסיה, היא הגורם הדומיננטי בסוריה. איראן היא המכתיבה את הלחימה של הקואליציה הפרו-אסדית על הקרקע, השולטת על מעברי הגבול בין סוריה לעיראק ובין סוריה ללבנון, והיא הקובעת את הארגון מחדש של אזורים וקהילות על פי מפתח אתני. לאיראן גם השפעה, לעתים מכרעת, על קביעת סדר הלחימה שנעשית בהתייעצות בינה לבין רוסיה ואסד.

מתווה הפעולה של הקואליציה הפרו-אסדית, הכוללת את רוסיה, איראן ושלוחיה, הוא כדלהלן: ראשית מגיעים היועצים האיראניים לשטח, בוחנים את ההיתכנות המבצעית והסיכויים להצלחת כיבוש; לאחר מכן הם נפגשים עם הנציגים הרוסים על מנת לתאם את הקרב היבשתי עם הפעולות מהאוויר; בשלב הבא נשלחים למבצע הצבאי הכוחות הלוחמים - כוחות צבא אסד

והמיליציות השיעיות, שתחת פיקוד איראני; השטח המיועד לשחרור מידי המורדים מכותר ומבודד; המבצע מתחיל בכתישה מהאוויר על ידי גפי הטיסה הרוסיים ושל חיל האוויר הסורי הכפוף לאסד, לצד ירי ארטילרי כבד; לאחר "ריכוך" מאחזי המורדים חודרים הכוחות הקרקעיים וכובשים את השטח. בד בבד מתנהל משא ומתן להסכמי כניעה, בהובלת רוסיה, מול הנהגת המורדים.

### תפיסת הצירים

על פי התפיסה האיראנית, שילוב בין מספר צירי פעולה נדרש על מנת לשמר את משטר אסד, שהוא מכשיר מרכזי בהשפעה האיראנית, בד בבד עם שליטה גיאוגרפית ותפקודית בסוריה, כשלב לקראת שליטה ב"סהר השיעי" ויצירת מסדרון יבשתי שיחבר את איראן לים התיכון:

א. **ציר "עמוד השדרה" של סוריה** - שדרת הערים המרכזיות במרכז ובצפון המדינה, שבה מרוכזות רוב האוכלוסייה ומרכזי השלטון והכלכלה. תנאי הכרחי לניצחון במלחמה הוא שימור השליטה בציר מדרעא בדרום, דרך הבירה דמשק, והמשכו בציר המרכזי שעולה צפונה לחומץ, חמאה, חלב ומערבה ללאד'קיה.

ב. **ציר הרצף הטריטוריאלי** - איראן פועלת להשתלט בהדרגה על מספר מרחבי מפתח כדי ליצור רצף טריטוריאלי ביניהם ועד הים התיכון, תוך התקדמות מהקל אל הקשה: תחילה גבול סוריה-לבנון, לאחר מכן עוטף דמשק, גבול עיראק-סוריה, צירי התנועה ממזרח למערב, ובעת הנוכחית דרום סוריה. בשלב הבא יופנו הכוחות להשתלט על שני אזורים מאתגרים יותר בצפון מזרח סוריה - החבל הכורדי, שנתמך על ידי הקואליציה המערבית בהובלת ארצות הברית והוא חיוני לאיראן, שכן הוא אווז בגבול סוריה-עיראק; מחוז אדליב, שהוא מעוזם האחרון של המורדים הסונים ומוגן על ידי טורקיה. ההשתלטות על אזורים אלה מסובכת מדי בשלב הזה, ולכן נדחתה לשלבי המלחמה הבאים.

ג. **הציר הלוגיסטי** - ציר האספקה העיקרי מאיראן דרך עיראק לסוריה, ובהמשך ללבנון (ביבשה ובאוויר). ציר זה (אותו חסן נצראללה כינה בנאום שנשא באוגוסט 2017 "דרך השחרור") חיוני לביסוס היכולות האיראניות בסוריה, להעברת כוחות ואמצעי לחימה ותמיכה לוגיסטית בשלוחיה.

ד. **הציר המסחרי** - ייפתח מחדש לאחר שהיה סגור באופן מוחלט במשך מספר שנים, יעבור לאורך "עמוד השדרה" מצפון סוריה לדרומה, לאורכו של הכביש הבינלאומי M5, מטורקיה דרך סוריה לירדן ולמדינות המפרץ. ציר זה יסייע לשיקום הכלכלי של סוריה ויסיר מאיראן חלק מהנטל הכלכלי.

### מבנה הכוח האיראני

השיח ברשת מלמד גם על מבנה כוחות רב-שכבתי בסוריה, עם השפעה איראנית גוברת:

א. **כוח קודס של משמרות המהפכה האיראניים** - הוא כוח איראני אורגני, המופקד על סוריה ותחתיו פועלים שאר הכוחות. סדר הכוחות והיערכותם השתנו לאורך המלחמה בהתאם לצרכים המבצעיים ונעו, לפי הערכות, בין 2,000 ל-5,000 לוחמים. הכוח כולל מפקדים, יועצים ומדריכים, החוברים לכוחות אחרים שבקואליציה הפרו-אסדית - צבא סוריה, המיליציות הסוריות

והמליציות השיעיות. כוח קודס תוגבר בסוריה בשנה השנייה למלחמת האזרחים, כאשר נוצר חשש חמור לשרידות משטרו של אסד. בשלב הראשון, עיקר משימתו היתה הגנתית - שמירה על הנשיא אסד, נאמניו ומאחזיו. עם התקדמות הלחימה, עיקר משימותיו עבר מהגנה להתקפה ולסיוע לכיבוש מחדש של אזורים שעליהם השתלטו המורדים. בהמשך סייע הכוח בשחרור הצירים והעורקים האסטרטגיים.

ב. **כוחות ההגנה הלאומיים הסוריים** - בשנים הראשונות של מלחמת האזרחים, כשצבא סוריה הנתון למרות אסד (הצבא הערבי הסורי - SAA) כמעט התפרק (בשל עריקות, אי-גיוס לוחמים ואבידות רבות בנפש), החליטה איראן לסייע לאסד בהקמת 'כוחות הביטחון הלאומיים' (NDF) - מיליציות סוריות בפיקוד, הדרכה, מימון וחימוש איראני. כוחות ה-NDF הם המקבילה הסורית למיליציות העממיות השיעיות העיראקיות (חשד אל-שעבי) ולחזבאללה בלבנון. על פי דיווחים, לכוחות הלאומיים גויסו כ- 90,000 מתנדבים סוריים, כשהשאילה היא שעיקר הכוח יתבסס על עלאוים ושיעים. עם זאת, מגויסים אליו גם בני עדות אחרות.

ג. **כוחות ההגנה המקומיים (LDF)** - יחידות שיטור, אבטחה וניהול אזרחי של מיליציות מקומיות. מוערך שחברים בהן עד 50,000 איש. גוף זה, המאויש באנשי אמון של המשטר, הוקם על ידי איראן כמענה לצורך ולדרישה של קהילות מקומיות, הנתונות למרות המשטר המרכזי בדמשק, בין היתר במטרה לאתר ולחסל משתפי פעולה עם המורדים וגורמי אופוזיציה בסוריה. מפקדים איראניים או משורות חזבאללה משולבים במיליציות אלה.

ד. **מיליציות שיעיות** - מיליציות שיעיות מאפגניסטן (פאטמיון) ומפקיסטן (זינבון) שגויסו, אורגנו ומופעלות על ידי איראן. לפי הערכות, מיליציות אלה כוללות 15,000 - 10,000 לוחמים. ייעודן לשמש כוח התקפי מרכזי לשחרור שטחים מידי המורדים, ובהמשך לחזק קהילות שיעיות ועלאויות בסוריה ולשמור עליהן מפני נקמה ופעולות איבה מצד קשת הארגונים הסונים. איראן, בתאום עם אסד, מעודדת את הלוחמים ומשפחותיהם להגר לסוריה והם עוברים תהליך איזורח והטמעה, כהכנה להישארות שם - גם אם יוחלט בשלב ההסדרה המדינית לפנות את הכוחות הזרים מהמדינה. הלוחמים ומשפחותיהם מיושבים בשיכוני קצינים בשכונות שננטשו על ידי הפליטים ועקורים סונים. תכלית המהלך היא לחזק את הזהות השיעית בסוריה, יחד עם המגויסים השיעים והעלאוים למיליציות ה-NDF / LDF, לבסס במדינה את ההשפעה האיראנית לאורך זמן ולבצר את התמיכה מבפנים במשטר אסד.

ה. **'חילות משלוח' שיעיים** - לעיתים מפעילה איראן מיליציות שיעיות מעיראק ומלבנון (אל-רדואן של חזבאללה, עצאייב אל-חק, חזבאללה קלביד, אל-נוגייבה, ליווא דיו אל-פקיר, ליווא אבו אל-פאדל עבאס, קווה אל-ג'עפריה ועוד), ככוחות התערבות מהירה באזורי קרבות, כדי להכריע את הקרב כשאינ מענה מספק להתגוננות המורדים. בשיא הלחימה כללו חילות המשלוח עד 30,000 לוחמים. בשונה מהניסיון לאזרח בסוריה את המיליציות האפגניות ופקיסטניות, המיליציות מעיראק חוזרות למדינות האם עם השלמת משימותיהן.

ו. **חזבאללה - מגן דמשק ו'עוטף לבנון'** - חזבאללה פועל בסוריה מ- 2012, בסדר כוחות שנע בין- 4,000 ל- 9,000 (המספר השתנה בהתאם לצרכי המלחמה בשטח), לצידו של אסד ובהכוונה איראנית. המשימה הראשונה של כוחות חזבאללה בסוריה הייתה הצלת משטר אסד ושמירה הדוקה על דמשק. בסוף 2016 גויסו כוחות חזבאללה לקרב לשחרור העיר השנייה בגודלה בסוריה,

חלב. בד בבד התמקד חזבאללה בלחימה ובשמירה על הישגיו ב'עוטף לבנון', המכונה "מרחב ה-Q" - קוניטרה, קלמון וקוצייר. המטרה המרכזית היא גירוש מורדים וטיהור אזורים חיוניים מאוכלוסייה סונית על מנת להבטיח את צירי הגישה מסוריה ללבנון, ליישב אוכלוסייה "נוחה" בעוטף גבול סוריה-לבנון ולמנוע פיגועי טרור ונקמה של גורמי סלפיה-ג'האדיה בלבנון. מהשיח ברשתות עולה כי לוחמים שיעים (מלבד אלו המגיעים מעיראק) נוחתים בשדה התעופה ביירות, משם הם עוברים למחנות גיוס, קליטה ואימונים בלבנון, המופעלים על ידי חזבאללה. לאחר שמסתיימת תקופת האימון וההכשרה, המגויסים, השובשים מדים של צבא סוריה, משתלבים בכוחות הנלחמים לצידו של משטר אסד.

ז. **שכירי חרב לבנונים ועיראקים** - לוחמים אלה אינם חברים במליציות השיעיות למיניהן, אך מסייעים בלחימה באזורים שנדרשת בהם תמיכה לוגיסטית ומבצעית. הם ממומנים על ידי איראן וגם הם, בדומה למליציות השיעיות מעיראק וחזבאללה, חוזרים למדינות האם בסיום המשימות.

### סיכום ומשמעויות לישראל

איראן אינה מעוניינת לשלוט בגלוי בסוריה, אלא לפעול ולהשפיע מאחורי הקלעים, תוך הטמעת הכוחות הנתונים למרותה במסגרות השלטון - האזרחיות והצבאיות - במדינה. לפיכך, קשה לקבוע במדויק את מספרי השלוחים האיראניים בסוריה. על פי דיווחים רבים בתקשורת הסורית, ובמיוחד באתרי אופוזיציה וברשתות החברתיות, הכוחות האיראניים, חזבאללה והמליציות השיעיות, משתתפים בלחימה המתנהלת בדרום סוריה, תוך שהם לבושים במדי הצבא הסורי. אין ספק שרוסיה מודעת לכך שהמליציות השיעיות הפרו-איראניות, לא זו בלבד שלא נסוגו מדרום סוריה, אלא שנוכחותן והיערכותן שם אף תוגברה. סביר להניח שהפרויקט האיראני בסוריה ימשיך ובתקופה הקרובה יערכו כוחות המזוהים עם איראן - במסווה זה או אחר - בסמוך לגבול ברמת הגולן.

ישראל, הנהנית מעליונות מודיעינית בסוריה, מצניעה לפי שעה את חשיפת נוכחותם של שלוחיה של איראן ויתר הכוחות הנתונים למרותה ולפיקודה בדרום סוריה. נראה שישראל מעריכה שכוחות אלו אינם מהווים איום ממשי עליה, לפחות בטווח הזמן הקרוב, והיא ממוקדת במניעת התבססות בסוריה של יכולות צבאיות איראניות משמעותיות - טילים, רקטות, כלי טיס בלתי מאוישים, מערכות הגנה אווירית ואמצעי לחימה מתקדמים. נראה שבשלב זה משליכה ישראל את יהבה על כך שרוסיה ומשטר אסד ידאגו להרחקת הכוחות והשלוחים האיראניים מגבולה, כשיבינו שמעורבותה הגוברת של איראן וחדירתה לכוחות הסוריים המקומיים מערערת למעשה את ריבונותו של המשטר. אולם, ספק רב אם לרוסיה ולאסד יכולת מעשית להרחיק את הנוכחות האיראנית משטח סוריה, בעיקר לאור ההשתלבות של מפקדים איראניים ולוחמים שיעים בכוחות המקומיים. במקרה זה, האופציה לתקיפת השלוחים האיראניים תהיה נתונה בידי ישראל גם לאחר שאסד ישלים את השתלטותו על רמת הגולן הסורית.